

Niinistö & Kokkonen

Lukukummitoiminta lukemisen innostajana

Lasten oikeus lukea

Lasten perustaviin ihmisoikeuksiin kuuluu oikeus lukea.

Lapsilla on oikeus saada käsiinsä sekä painettua että digitaalisessa muodossa olevaa tekstiä.

Lapsilla on oikeus valita, mitä he lukevat.

Lapsilla on oikeus lukea tekstejä, jotka peilaavat heidän omia kokemuksiaan ja kieltään; tekstejä, jotka toimivat ikkunana toisten elämään ja tekstejä, jotka avaavat ovia monimuotoiseen maailmaan.

Lapsilla on oikeus lukea nautinnon vuoksi.

Lapsilla on oikeus lukemiseen kannustavaan ympäristöön, jossa on osaavia kumppaneita.

Lapsilla on oikeus saada lukemiselle varattua aikaa.

Lapsilla on oikeus jakaa lukemalla oppimaansa työskentelemällä yhdessä paikallisesti ja globaalisti.

Lapsilla on oikeus lukea ja käyttää lukemista ponnahduslautana toisiin kommunikaatiomuotoihin, kuten kirjoittamiseen, puhumiseen ja visuaalisiin esitysmuotoihin.

Lapsilla on oikeus hyötyä hallituksen ja organisaatioiden taloudellisesta ja materiaalisesta tuesta, joka kohdistuu lukuharrastukseen ja lukemaan opettamiseen.

(Niinikivi, L. & Hämäläinen, T. 2019.)

Turun yliopiston Rauman normaalikoulussa kokeiltiin lukuvuonna 2018–19 lukukummitoimintaa 1. ja 4. luokkien yhteistyönä.

Molemmissa luokissa oli kokeilun alkaessa 16 oppilasta, joista usealla oli äidinkielenään muu kuin suomi. Artikkelimme käsittelee lukukummitoiminnan toteuttamista lukuvuoden aikana ja myös osana opetusharjoittelua.

Lukemisen vaikutus lapsen elämään

Kirjallisuudella ja kirjojen lukemisella on monia positiivisia vaikutuksia. Lukemisen on todettu lisäävän elinikää. Tutkimukset osoittavat lukemisen hidastavan muistisairauksien alkamista ja vähentävän stressiä sekä masentuneisuutta. Lukeminen aktivoi mielikuvitusta, jonka avulla ihminen voi ulottaa ajatuksensa konkreetian ulkopuolelle, joten se tarjoaa mahdollisuuden lähestyä todellisuutta kriittisesti ja empaattisesti. Mielikuvitus on myös kognitiivista älykkyyttä, jonka avulla voi luoda uusia merkityksiä vuorovaikutustilanteitten kautta. (Jokimies 2016.)

Empatiataidot paranevat, koska lukemisen jälkeen aivot aktivoituvat jäljittelemään luettuja todellisia ja mielikuvituksellisia tapahtumia. Tällä tavalla lukeminen auttaa ymmärtämään paremmin omia ja toisten mielentiloja. (Hyypä 2018.) Hintikka (2016) esittelee väitöskirjassaan Rose-Krasnorin mallia (1997) mukailten sosiaalisemotionaalisen kompetenssin osatekijöitä, joita lukeminen kehittää. Näitä ovat 1) tunne- ja itsesäätelytaidot, jotka sisältävät esimerkiksi empatiakyvyn sekä tunteiden tunnistamisen ja säätelyn; 2) sosiokognitiiviset taidot sisältävät havaintojen tekemisen ja tulkinnan; 3) sosiaalisiin taitoihin kuuluvat esimerkiksi kommunikointi, kuunteleminen, jakaminen, auttaminen ja yhteistyö; 4) kiintymyssuhteet ja osallisuus pitävät sisällään minäkuvan ja itsetunnon kehittymisen sekä sosiaalisen kanssakäymisen.

Kokeilemassamme lukukummitoiminnassa oli tavoitteena tarjota monipuolista kirjallisuutta ja kehittää näin kirjallisuuden avulla oppilaiden sosioemotionaalista kompetenssia. Molemmissa kokeiluun osallistuvissa luokissa oli useita S2-oppilaita, joten sanavaraston kasvattaminen ääneen lukemisen avulla oli olennaista. Sanavaraston laajetessa oppiminen helpottuu ja vuorovaikutus muiden ihmisten kanssa lisääntyy. Myös itsevarmuus ja ryhmässä selviytyminen kehittyvät, koska ihmissuhdetaidot parantuvat laajan sanavaraston hallinnan myötä.

Juuri lukemaan oppinut lapsi tarvitsee ääneen lukemista oman lukemisensa rinnalle, koska lapsen oma lukutaito ei vielä ole kypsytynyt monimutkaisten ja pitkien tekstien lukemiseen. Ääneen luetut tekstit kehittävät lapsen sanavarastoa ja ajattelua monella tavalla ja ovat siksi tarpeellisia. Tutkimuksissa on todettu samojen tarinoiden

kuulemisen kehittävän lapsen kielen oppimista nopeammin kuin se, että heille aina luettaisiin eri tarinoita. (Heikkilä-Halttunen 2015.)

Lukukummitoiminta yhteisöllisenä tapahtumana

Lukeminen voi olla yhteisöllistä toimintaa kahdella tavalla: kyseessä voi olla yhteisö, joka ei tunne jäseniään; tai lukeminen voi olla tietoisesti suunniteltu toimivaksi jossakin tietyssä paikassa ja ajassa (Laine 2018). Lukukummikokeilussa peruslähtökohtana oli suunniteltu yhdessä lukeminen. Kokeilussa neljännen luokan oppilaat lukivat paljon kirjoja ensimmäisen luokan oppilaille. Lisäksi molemmissa luokissa aikuiset lukivat säännöllisesti kirjoja oppilaille.

Pitkäkestoinen ääneen lukeminen on vanha tapa, ja koska se on sellaisenaan säilynyt, on sillä ollut, ja on edelleen, merkitystä erityisesti lapsen tasapainoisen kehityksen kannalta. Ääneen lukemisen merkityksellisyyden vuoksi sen määrää on tärkeää lisätä. Yhdessä lukeminen lisää turvallisuuden ja läheisyyden tunteita. Lisäksi lukuhetkeen liittyvä eläytyminen mahdollistaa luovuuden kehittymisen. Ääneen lukeminen edistää sosialisatiota, ja samalla ryhmään kuulumisen tunne kasvaa. (Laine 2018.)

Toimiminen kummiparina toi lukukokemukseen läheisyyden ja turvallisuuden tunteen, jonka merkitys on yhteisöllisessä lukemisessa huomattava. Heikkilä-Halttunen (2015) mukaan lapset arvostavat aikuisten heille antamaa aikaa, kiireetöntä ja leppoosaa yhdessä olemista.

Lukemiseen, lukemisen kohteiden valintaan ja lukukokemusten jakamiseen liittyy paljon joko todellisia tai mielikuvituksen tuottamia suhteita. Niiden avulla rakentuu kuva itsestä lukijana ja yhteisön jäsenenä. Osa näistä suhteista kuuluu lukijaidentiteettiin, ryhmän jäsenenä olemiseen ja näin erottautumiseen muista ryhmistä. (Herkman & Vainikka 2012.) Kahdeksannen luokan oppilas kertoo, miten ”aloitti lukemaan kirjoja hiljattain, koska innostui koulussa luetuista kirjoista” (Hakalin & Kivimäki 2019). Koulun pitäisikin olla herkkä tarjoamaan sopivaa luettavaa eri-ikäisille oppilaille, jotta myönteinen lukijaidentiteetti kehittyisi ja vahvistuisi mahdollisimman varhain.

”Elämä on hauskaa, kun sen lukemisella maustaa.”

(5. luokan oppilaan ajatus)

Lukemisen opetuksen tavoitteena tulee olla, että lukeminen on mukavaa ja että siihen liittyy positiivisia mielikuvia. Lukuympäristöllä eli sillä, missä ja miten lukee, on merkitystä. Kun lukija tuntee lukiessaan mielihyvää, myönteiset tunnejäljet vahvistuvat. Näin lukemisesta tulee yksilölle ja yhteisölle jaettu arvo ja mielenkiinnon kohde. (Aerila & Kauppinen 2019.) Kirjailija Kirsti Kuronen on todennut, että jos lapsena oivaltaa lukemisen ilon, rakkaus kirjoihin säilyy läpi elämän. Kurosen mielestä lapsella on oikeus saada kutsu tarinoiden ja lorujen ihmemaahan. (Strandén & Kaartinen 2016.) Niinistön ja Aerilan (2018) lukemisen innostamiskokeiluissa ilmeni, että lapsen itse valitsemalla kirjalla on merkitystä lukumotivaatioon ja sen säilymiseen. Lukukokemuksen jakaminen keskustelemalla antaa lapselle merkitystä tiedonjakajana ja lisää näin lukukokemuksen positiivisuutta.

Rauman normaalikoulun kokemuksia ja Ytimessä-kokeilu lukukummitoiminnasta

Rauman normaalikoulussa on perinteisesti toteutettu Mannerheimin Lastensuojeluliiton koulukummitoimintaa. Kummioppilastoiminta tukee alakoulun oppilaiden osallisuutta ja kouluviihtyvyyttä. Tavoitteena on luoda kouluun yhteisöllisyyttä ja edistää uusien oppilaiden turvallista koulun alkua. (MLL:n kummioppilastoiminta.)

Useimmiten ykkösluokkalaiset ovat saaneet Raumalla kummeikseen nelosluokkalaiset. Joskus yhdellä kummilla on ollut useampi kummilapsi tai kummilapsella on ollut useita kummeja luokkien koon mukaan. Kummitoiminnan yhteydessä on järjestetty erilaista yhteistä toimintaa, esimerkiksi pihaleikkejä, kummiruokailuja, retkiä, askarteluhetkiä, projektitöitä, puutarhatöitä sekä juhlahetkiä, kuten pikkujouluja ja ystävänäpäiviä. Ytimessä-hankkeen pohjalta toteutettu kummitoiminta sisälsi pääasiassa eri tavoin järjestettyä lukemista. Tavoitteena oli lisäksi kehittää yhteisopettajuutta ja monialaisia oppimiskokonaisuuksia yhdessä opetusharjoittelijoiden kanssa. Kokeilun keskiössä olivat lukeminen ja äidinkielen taidot, erityisesti lukutaidon kehittäminen ja tukeminen sekä laaja-alaisen osaamisen tavoitteet.

Luokanopettajakoulutuksen viimeisen opetusharjoittelun teemana on Raumalla tutkiva ja kokeileva opettaja luokassa.

Syksyllä 2018 Rauman normaalikouluun viimeiseen harjoitteluunsa tuleville opiskelijoille **Adele Pentille** ja **Julia Ollonqvistille** annettiin ohjeeksi toteuttaa äidinkielen harjoittelu lukukummitoimintana, jonka keskiössä olisi yhteisöllinen lukeminen. Kaikki lukemista edistävä ja siihen innoittava toiminta oli sallittua. Ohjeeksi annettiin, että aiheeseen pitää heittäytyä eikä ”hullujakaan” kokeiluja kannattaisi kaihtaa. Mottona oli ”Kokeileva ja kekseliäs mieli mukaan!”. Kirjaa oli mahdollista hyödyntää millä tavalla tahansa. Suunnittelussa piti ottaa huomioon, että suurin osa ensiluokkalaisista oli lukemisen alkutaipaleella ja tavoitteena oli löytää lukemisen ilo. Vinkiksi annettiin, että koulun puutarhaa voi käyttää oppimisympäristönä. Yhtenä ajatuksena oli kokeilla ”koulua ennen vanhaan”. Koko kymmenen tunnin äidinkielen harjoittelujakso toteutui niin, että kirja oli kaiken ytimessä.

Kummiluokat olivat toimineet yhdessä lukemisen merkeissä muutamia kertoja jo ennen opetusharjoittelua. Molemmissa luokissa oli 16 oppilasta, ja he kaikki olivat saaneet oman lukukummin. Opettajat olivat yrittäneet valita kullekin oppilaalle juuri ”sopivan” kummin. S2-oppilaat toimivat suomenkielisen kummin kanssa.

Opiskelijoiden ensimmäinen yhteinen tunti alkoi sadulla hiirestä, joka oli menossa häihin. Sen jälkeen keskusteltiin ensin kummipareittain ja sitten yhdessä siitä, mikä on kunkin lempipaikka lukea. Opiskelijat ja halukkaat oppilaat kertoivat lempilukupaikastaan. Luokissa oli useita S2-oppilaita, joten kielen ymmärtäminen toi välillä haasteita.

Kirjatar, puutarhan haltijatar – satuhahmo opetuksen innostajana

Opetusharjoittelijoiden tuntien keskiössä oli heidän luomansa mielikuvitushahmo kirjatar. Hän oli haltijatar, joka asui koulun puutarhassa (Rauman seminaarin puutarha). Kirjatar ei osannut lukea, mutta hän eli saduista, ja siksi oli tärkeää, että hän kuuli mahdollisimman paljon satuja. Tutustumisen kirjattareen oli tarkoitus tapahtua puutarhassa, mutta kovan vesisateen vuoksi tämä tapahtui puutarhan kasvihuoneessa. Kun kirjatar saapui kasvihuoneeseen, ensiluokkalaiset olivat haltioituneita tästä pinkistä ja kimaltelevasta olennosta; neljäsluokkalaiset olivat lähinnä hölmistyneitä. Oppilaat ja toinen opiskelija haastattelivat kirjataria. Tämä kertoi hukanneensa kirjan (Marjatta Kurenniemen Onnelin ja Annelin talo) ja pyysi oppilaita apuun sen etsimisessä. Kirja löytyi kasvihuoneesta banaanikasvin juurelta. Kirjatar kertoi olevansa lukutaidoton, eikä

hän tiennyt, mikä koulu oli. Hän kertoi elävänsä saduista ja pyysi apua kirjan lukemisessa. Opiskelija luki Onneli ja Anneli -kirjasta osan, jossa kerrotaan Tingelstiinan ja Tangelstiinan puutarhasta. Kirjatar kertoi myös kasvattavansa joulupalloja. Oppilaat keräsivät ympäri kasvihuonetta kirjattarelle joulupalloja ja auttoivat kummipareittain häntä koristelemaan niillä kotinsa. Oppilaat kutsuivat kirjattaren seuraavaksi tunniksi kouluun.

Seuraavan tunnin aluksi tehtiin satusopimus, koska joidenkin isompien oppilaiden oli aluksi hieman vaikea sopeutua kirjattareen. Sovittiin, että näillä tunneilla uskottaisiin taikuuteen ja satuolentoihin. Näin kaikilla olisi paljon hauskenpää. Oveen koputettiin ja kirjattaren sijaan luokkaan saapui poliisi. Kirjatar oli kadonnut, ja poliisi halusi etsimisessä oppilaiden apua; erityisesti häntä kiinnostivat kirjattaren tuntomerkit. Kirjatar oli lähettänyt opiskelijalle videon, jossa hän oli hyvin huonovointinen ja pyysi apua. Ilkeä noita oli kaapannut hänet! Noita halusi hävittää maailmasta kaikki sadut ja kirjattaren niiden mukana. Oppilaat voisivat auttaa kirjataria lukemalla hänelle paljon satuja. Oppilaat ryhtyivät innokkaasti kummipareittain lukemaan satuja.

Seuraavalla tunnilla muistutettiin ensin satusopimuksesta. Kouluavustaja toi luokkaan joulupalloihin käärittyjä kirjeitä. Kirjeet oli kirjoittanut menninkäinen, joka oli lisähahmo, jota oppilaat eivät tavanneet. Kummiparit saivat liimata kirjeen yhteiseen vihkoon. Tämän jälkeen kummioppilaat saduttivat pikkuoppilaita ja kirjoittivat ainakin osan sadusta muistiin.

Kun seuraava äidinkielen tunti alkoi, luokkaan oli tuotu taikalaatikko. Taikalaatikosta löytyi joulupalloja ja kirje. Kirjeessä kirjatar kertoi menninkäisen avustuksella olinpaikkansa. Taikalaatikossa oli myös kartta. Oppilaat lähtivät etsimään kirjataria. Seuraava vihje löytyi käytävän rappusten alta. Opetusharjoittelijat pukeutuivat jälleen rooliasuihinsa ja kattoivat luokkaan herkkuja. Tällä välin oppilaat etsivät kartan avulla kirjattaren ja noidan olinpaikkaa. Luokan ulkopuolella noita nauroi ja kähätti: ”Aion tuhota kaikki sadut!” Kirjatar kertoi oppilaille kirouksen poistamislorun. Oppilaat lukivat yhdessä tämän lorun, ja noita vapautui kirouksesta ja muuttui kiltiksi mummoksi. Mummo ja kirjatar päättivät asua yhdessä puutarhassa, ja mummo lupasi lukea kirjattarelle paljon satuja ja opettaa häntä lukemaan.

Oppitunneilla, joissa kirjatar ja noita esiintyivät, oppilaat saivat heittäytyä mielikuvituksen avulla sadun maailmaan, ja samalla mielikuvitus kehittyi. Oppilaat suhtautuivat kirjattaren roolihahmoon empaattisesti.

Eläintenpäivä: koira ja kanit satujen kuulijoina

Eläinten viikolla opiskelijat halusivat kokeilla, miten lukeminen koirille ja kaneille onnistuisi. Opiskelijat käyttivät runsaasti aikaa näiden tuntien järjestelyihin. Kouluun tulivat Rauman seudun kaverikoiriin kuuluva koira emäntineen ja opiskelijan kaksi kania. Oppilaita ohjeistettiin, miten eläinten kanssa tuli käyttäytyä. Yhteistyössä kummiparit lukivat eläimille satuja. Oppilaat käyttäytyivät näillä tunneilla huomattavan rauhallisesti, ja he lukivat satuja hillitysti vuorotellen eläinten ja muiden kuunnellessa. Samalla opittiin paljon asioita eläimistä ja niiden hoitamisesta.

Satuja ennen ja nyt

Satuja ennen ja nyt -tunnilla tutustuttiin Tuhkimo-sadun erilaisiin versioihin. Tunnin aluksi kerrottiin satujen historiasta. Opiskelijat heijastivat kuvia sadusta ja lukivat sitä samalla rooleihinsa eläytyen. Sitten katsottiin osa Disneyn Tuhkimo-versiosta. Viimeksi tutustuttiin sadun näyteltyyn versioon. Yhdessä keskusteltiin siitä, miten sadut ovat aikojen kuluessa muuttuneet ja mitä eri versioita oppilaat tunsivat eri saduista. Luokissa luettiin tämän tunnin jälkeen Tuhkimo-kuvakirjoja.

Aleksis Kiven päivä: koulua ennen vanhaan

Aleksis Kiven päivänä opiskelijat pitivät ”koulutunnin vanhaan tapaan”. Opiskelijoiden pukeutuminen ja luokkaan tuoma rekvisiitta auttoivat tunnelmaan pääsemisessä. Opettajat puhuivat kirjakieltä ja pitivät ”kovaa kuria”. Oravan laulu laulettiin vanhan version mukaan. Piti seistä selkä suorana ja laulaa kuuluvasti. Oppilaille oli jo aiemmin päivällä kerrottu Aleksis Kivestä, ja heillä oli hänestä hyvät etukäteistiedot. Tunnilla näytettiin myös videota kirjailijasta. Lopuksi opiskelijat ja oppilaat lukivat yhdessä Kunnaksen Seitsemää koiraveljestä.

Seitsemän veljestä: liikuntatunti veljesten tapaan

Opiskelijat pitivät kaksoistuntin Seitsemästä veljeksestä, ja asut olivat aiheeseen sopivat. Tuntien aluksi puhuttiin yhdessä myös Mauri Kunnaksesta. Opettajat lukivat luvun lukkarista, ja oppilaat piirsivät kummipareittain kuvat Seitsemästä veljeksestä. Toinen tunti oli liikuntatunti samasta aiheesta. Tuntin aluksi neljäsluokkalaiset lukivat ääneen kertomuksen siitä, kuinka veljekset juoksivat sonneja pakoon hiidenkivelle. Opiskelijat olivat kehittäneet tähän Pakoon hiidenkivelle -pelin. Kolme oppilasta oli sonneja ja he ottivat muita kiinni. Sitten luettiin kirjasta kohta, jossa veljekset heittivät omaa hevostaan kuumilla kekäleillä, kun luulivat tätä erehdyksessä hirviöksi. Pelin nimi oli Yksisilmäisen hirmun metsästys. Tämä oli opiskelijoiden viimeinen tunti ja oppilaat ehdottivat, että otetaan lopuksi ryhmähalaus.

Opiskelijoiden tunnelmia Ytimessä-jaksosta

Opiskelijat pitivät hyvänä mahdollisuutta opettaa pareittain ja yhdistää oppitunneilla kaksi eri luokka-astetta. Kokeilu oli opiskelijoista työläs, mutta antoisa ja antoi paljonkin eväitä tulevaisuuteen. Parasta opiskelijoiden mielestä oli se, että he saivat toteuttaa ”niitä hulluimpiakin ideoita”. Näiden tuntien aikana oli hienoa seurata myös molempien luokkien S2-oppilaiden toimintaa. Yhteistyö harjoitteluparin kanssa sujui hyvin. Erilaisten roolivaatteiden pukeminen ja roolien vetäminen oli antoisaa. Päälimmäiseksi jäi tunne, että he olivat omalla alallaan.

Pelottavien kirjojen tunti

Marraskuussa toinen opiskelijapari piti luokassa ”Pelottavien kirjojen tuntiin”. Opiskelijat olivat valinneet luettavaksi Lena Frölander-Ulfin kirjan Minä, Muru ja metsä. Opiskelijat lukivat kirjaa vahvasti eläytyen ja valotehosteita käyttäen. Oppilaat istuivat luokassa kummipareittain ja kuuntelivat täysin hiljaa. Tämän jälkeen pidettiin muutamia kummitunteja, joissa luettiin pareittain erityisesti pelottavia kirjoja, ja niitä oli esillä myös molemmissa luokissa. Pelottavat kirjat innostivat oppilaita lukemaan. Ryhmässä oli turvallista kuunnella jännittävää kertomusta. Yhteisen kokemuksen jakaminen lähensi oppilaita (ks. Laine, 2018).

Teatteriretki

Marraskuussa kävimme yhdessä Porin teatterissa katsomassa Peppi Pitkätossua. Oppilaat lukivat erilaisia versioita Pepistä kummipareittain ja kuuntelivat myös opettajien luentaa. Teatterikäynnin jälkeen luimme muitakin Astrid Lindgrenin kirjoja,

erityisesti Vaahteramäen Eemeliä. Peppi ja Eemeli olivat oppilaille ennestään tuttuja, mutta eivät niinkään kirjoina vaan elokuvaversioina. Teatterikäynnillä opittiin myös kulttuuripalvelujen käyttöä. Astrid Lindgrenin kirjat sisältävät paljon epätavallisia ja lapsen aktiiviseen sanavarastoon kuulumattomia sanoja. Peppiä ja Eemeliä kuunnellessa oppilaiden sanavarasto laajeni.

Vanhan ajan joulu: äänimaailma satuun

Vähän ennen joulua tuli ensimmäiseen luokkaan harjoittelemaan Juulia Mäki-Paavola. Juulian harjoittelun aihe oli vanhan ajan joulu, joka liittyi sekä Kirja kaiken ytimessä - hankkeeseen että maailmanperintökasvatukseen kuuluvaan kokeiluun Ensiaskeleita maailmanperintöön. Rauman normaalikoulu on Unesco-koulu, ja maailmanperintökasvatus kuuluu koulun opetussuunnitelmaan. Opiskelija halusi kokeilla, miten satuja pystyy elävöittämään äänimaailman avulla (ks. Aerila & Kauppinen, 2019). Satua voidaan tulkita muullakin tavalla kuin pelkästään lukemalla, ja äänimaailma tuo satuun eloa erilaisin äänitehostein. Äänimaailmasatu ilman kuvia antaa lapsen mielikuvitukselle täyden vapauden kuvitella satu. Koko tätä jaksoa sitoi yhteen Mannisen ja Kanervan (1995) kirja Olipa kerran joulu. Lasten joulunviettoa viime vuosisadan Suomessa. Kirja kertoo yksityiskohtaisesti entisajan joulun valmisteluista. Tunnit pidettiin kummiluokassa. Äänimaisen tehosteina käytettiin esimerkiksi hevosen hirnahtelua, puuron sekoittamista ja kirkonkelloja. Sadun lukemisen jälkeen jokainen kummipari sai katkelman Mauri Kunnaksen Joulupukki-kirjasta toteuttaakseen osioon äänimaailman. Lopuksi koko satu luettiin yhdessä ääneen ja oppilaat loivat siihen vuorollaan äänimaailman.

Tämän äänimaailmasadun toteuttamisen jälkeen oppilaat loivat äänimaailman myös kummiparinsa kanssa keksimäänsä satuun. Lopuksi sadut äänimaailmoineen esitettiin. Tunnelma luokassa oli rauhallinen, kannustava ja rento. Luokissa oli esillä myös runsas kokoelma jouluaiheisia kirjoja, joita luettiin myös muilla tunneilla.

Teatterimatalla Poriin kävimme Satakunnan museossa, jossa oli perinteinen Tonttunäyttely. Retken jälkeen oppilaat kirjoittivat kummipareittain sieltä otettuihin kuviin tarinoita, ja nämä kuvat ja tarinat laitettiin joulunajaksi esille ruokalaan.

Sadut eri kulttuureissa: satujen tulkitseminen draaman avulla

Opetusharjoittelija Reetta-Maria Mäkitalon teemana olivat sadut eri kulttuureissa. Tämä oli osa koulun monialaista oppimiskokonaisuutta, jossa monikulttuurisuus pyritään ottamaan huomioon kaikissa oppiaineissa. Opiskelijat kokeilivat eri maiden satujen tulkitsemista draaman avulla. Tämä toteutettiin pöytäteatterina. Toteutettaviksi valikoituivat kreikkalainen satu Kaskas ja muurahainen, venäläinen satu Masha (Salmela, 2003) ja englantilainen satu Kolme päkäpää pukkia (Kauppila, 2011). Sadut luettiin ensin ryhmissä niin, että mahdollisimman moni pääsi lukemaan.

Ensiluokkalaisistakin kaikki pystyivät lukemaan pienen osan satua. Kummiparit oli jaettu ryhmiin, joille arvottiin työstettävä satu. Ryhmät pyrkivät kirjoittamaan Bookcreator-ohjelmalla lyhyen suunnitelman esityksestä. Eräs oppilaista oli itsenäisesti ryhtynyt ryhmänsä kanssa työstämään satua mindmap-kartan avulla. Seuraavaksi toteutettiin esityksessä tarvittavat keppinuket ja lavasteet. Oppilaat tekivät esitystä innokkaasti. Seuraavalla kerralla esitykset harjoiteltiin ja kuvattiin. Erityisesti sadun esittäminen keppinuketeatterina oli toimiva ja motivoiva tapa tutustua satuihin.

Ystävänpäivä: rentoa lukemista lukumajoissa

Ystävänpäivänä vietimme yhteistä tuntia neljännessä luokassa. Oppilaat makailivat lukumajoissa, joina toimivat lakanoilla peitetty pöydät, kirjoja lukien ja karkkeja syöden. Kirjat oli valittu päivän ystävyysteemaan sopiviksi.

Omalla äidinkielellä lukeminen

Perusopetuksen opetussuunnitelman (2014) mukaan koulun tehtävä on kehittää ja tukea oppilaan kielellisiä resursseja siten, että oppilas tiedostaa oman kielensä ja arvostaa sitä. Koulun ei tule pyrkiä yksikielisyteen. Omalla äidinkielellä on myönteinen vaikutus lapsen kehitykseen. Oppilaan omaa kieltä ja kulttuurista identiteettiä tulee tukea.

Seuraavan opetusharjoittelun teemana oli monikulttuurisuus ja aiheena sadut, tarinat ja kirjat eri kulttuureissa. Molempien luokkien oppilaiden erilaiset kieli- ja kulttuuritaustat otettiin huomioon. Tavoitteena oli nostaa esille lastenkirjoja eri puolilta maailmaa ja innostaa lapsia lukemaan myös omalla äidinkielellään, jos se oli muu kuin suomi.

Opetusharjoittelijat esittelivät kukin oman lempikirjansa, ja satuja pohdittiin laajasti yhdessä. Seuraavalle äidinkielentunnille oppilaat saivat tuoda oman lempisatukirjansa. Oppilaat lukivat omissa kummiryhmissään ääneen lempisatujaan. Lukeminen onnistui useimmilta ekaluokkalaisilta hienosti. Osa oppilaista luki kirjoja omalla äidinkielellään.

Seuraavalla kummitunnilla tutkittiin satujen aloituksia. Oppilaat kirjoittivat kummipareina mielestään hyviä ja lyhyitä aloituksia, jotka luettiin toiselle parille. Seuraavalla kerralla kummiluokat työskentelivät omissa luokissaan. Leikittiin tavuleikkejä, niin että tavut koostuivat eri kielten sanoista, ja esillä olivat myös maiden liput. Opettajan lukiessa tarinaa oppilaat antoivat toisilleen satuhierontaa.

Seuraavaa kummituntia varten opiskelijat ottivat yhteyttä S2-oppilaiden vanhempiin ja pyysivät heitä kouluun lukemaan satuja omalla kielellään. Kolme ykkösluokan vanhempaa ilmoittautui lukijoiksi. Lisäksi arabiankielinen koulunkäyntiohjaaja tarjoutui lukemaan omaa satukirjaansa. Oppilaat saivat kuulla sekä puolan- että saksankielisiä satuja. Vanhempien lukutavat olivat hyvin eloisia, ja lapset kuuntelivat heitä tarkkaavaisesti. Opiskelijat pitivät vironkielistä satupistettä neljännen luokan vironkielisen oppilaan avustuksella. Toiminta toteutettiin kiertopistetyöskentelynä, ja kaikki oppilaat saivat kuulla satuja kaikilla neljällä kielellä. Opiskelijat auttoivat satujen ymmärtämisessä. Jokaisen S2-oppilaan oman kotimaan lippu oli esillä.

Neljäsluokkalaiset olivat aloittaneet saksan opiskelun syksyllä ja tunnistivat jo joitakin sanoja. Vironkieliset kirjat olivat oppilaista hauskoja sanastoltaan. Opiskelijat pitivät kyseistä tuntia koko jakson antoisimpana, ja opetuksen organisointi sekä tunnin kulku onnistuivat hienosti.

Seuraavalla tunnilla monikulttuuristen satujen ja kirjojen tutkiminen jatkui. Maiksi opiskelijat olivat valinneet Japanin, Ranskan ja Ruotsin. Ruotsin-pisteellä tutustuttiin ruotsalaisiin satuihin, ja oppilaat saivat esittää niistä pienen pantomiimin muille ryhmille. Japanin-pisteellä tutustuttiin tunnettuihin japanilaisiin satuihin ja mangaan. Ranskan-pisteellä luettiin ääneen Pikku Prinssi -satua ranskaksi, ja toinen opiskelija luki saman kohdan kirjasta suomeksi. Oppilaat pääsivät myös arvuuttelemaan ranskankielisiä sanoja ja harjoittelemaan ”ranskalaista” r- kirjainta. Jokaisella pisteellä oli kunkin maan lippu ja muutamia kuvia kyseisestä maasta.

Tämä jakso lopetettiin kertaamalla monikulttuurisuusteemoja ja pelaamalla yhdessä väittämäleikkiä. Lopuksi opettaja luki Pikku Prinssi -satua suomeksi ja oppilaat saivat piirtää siihen kuvitusta. Jakson aikana pystyttiin käymään läpi monikulttuurisuusteeman lisäksi draaman kaari sadun aloituksesta sen loppuun. Sekä ensi- että neljäsluokkalaiset tekivät itsearvioinnin siitä, miten jakso oli kunkin kohdalla sujunut. Opiskelijat olivat tyytyväisiä jaksoonsa, vaikka kokivatkin ensimmäisen luokan ja neljännen luokan

yhdistämisen haasteelliseksi tasoerojen vuoksi. Kirja oli koko ajan kaiken ytimessä, ja opiskelijat onnistuivat tuomaan hienoja elementtejä monikulttuurisuusteemaan.

Kirja tiedon lähteenä

Monikulttuurisuusteemaa toteutettiin myös käyttämällä kirjaa erityisesti tiedon lähteenä. Tämän jakson toteuttamista auttoi koulukirjastonhoitaja Suvi Sario. Jakson aiheet valikoituivat aika paljon sen mukaan, minkälaisia tietokirjoja koulun kirjastosta löytyi.

Opiskelijat laativat valitsemistaan tietokirjoista kysymyksiä, jotka oppilaat saivat eri työskentelypisteissä QR-koodin avulla luettaviksi. Lisäksi he tekivät videon, jossa annettiin ohjeita tunnin tehtävien suorittamiseen. Tunti aloitettiin avaamalla QR-koodin avulla ohjevideo. Kummiparit kiersivät koulussa eri pisteissä, joissa oli tietokirjoja eri aiheista. Kysymykset aukesivat koodin avulla ja vastaukset kirjoitettiin lomakkeeseen. Rasteilla käytiin läpi kirjojen sisällysluettelo, hakemistoa ja sanastoa. Tämä työskentelytapa onnistui kummipareilta erinomaisesti. iPadin sovellukset toivat kummityöskentelyyn lisävirettä, mutta kaikki vastaukset etsittiin kuitenkin kirjoista.

Seuraavalla tunnilla kirjastonhoitaja piti kirjastossa tiedonhakuun liittyvän tunnin, ja sen päätteeksi oppilaat saivat lainata tietokirjoja.

Minuuttilukeminen ja roolikortit

Kummiparit kokeilivat tietokirjojen minuuttilukemista roolikorttien ohjeiden mukaan (Aerila & Kauppinen, 2019). Roolikortti määräsi lukutavan eli sen, millä tyylillä tietokirjaa piti lukea. Minuutti oli kuitenkin liian lyhyt aika, ja seuraavaksi kokeiltiin kahta minuuttia. Tämä tapa motivoi hienosti kummipareja, eivätkä he olleet malttaa lopettaa lukemista.

Lukemisen jälkeen lähdettiin kummipareittain etsimään tietoja kirjasta annettujen apukysymysten avulla. Saadut tiedot esitettiin viimeisellä kummitunnilla.

Lukuliuskat

Ensiluokkalaisten kanssa kokeiltiin myös lukuliuskoja. Lukuliuskat sisälsivät tehtäviä, ja tehtävänä liuskassa saattoi olla esimerkiksi: ”Piirrä kuva jostain kirjan asiasta, tai kerro mitä löytyy kirjan sivulta 8.”. Lukuliuskat olivat erivärisiä, jotta ensiluokkalaisten olisi helpompi valita uusi kysymys. Oppilaat käyttivät lukuliuskojen tehtävissä itse

valitsemiaan ja heitä kiinnostavia tietokirjoja. Oppilaiden vastauksia käytiin yhdessä läpi dokumenttikameran avulla.

Lukuteatteria tietokirjoista

Tiedonhakutehtävät liittyivät maantietoon. Kun tietoa oli koossa tarpeeksi, neljäsluokkalaiset menivät omaan luokkaansa harjoittelemaan lukuteatteriesitystä. Ensiluokkalaiset puolestaan kirjoittivat vähintään kolme lausetta omasta esityksaiheestaan.

Viimeisellä tietokirjatunnilla ensiluokkalaiset esittelivät oman aiheensa, kuten esimerkiksi Australia, Amazon ja Kiina, minkä jälkeen neljäsluokkalaiset toteuttivat lukuteatteriesityksen samasta aiheesta. Opiskelijat näyttivät samalla, missä mikin maa tai alue sijaitsee. Esitykset tukivat toisiaan, mutta olivat silti aivan erilaisia. Lukuteatteriesitykset oli tehty samojen kirjojen perusteella kuin tiedonhakutehtävätkin.

Tiedonhakuprosessin lopuksi kaikki oppilaat osallistuivat vertaisarviointiin. Mikäli jossakin asiassa oli onnistuttu, nostettiin vihreä paperiliuska ilmaan.

Lukupiknik kukkivien omenapuiden alla

Kevään viimeinen yhteinen kummitunti vietettiin lukemisen merkeissä puutarhassa lukupiknikillä. Mukaan oli saatu herkkuja sisältävä piknik-kori. Oppilaat loikoilivat nurmikolla vilteillä kirjaa lukien yhdessä kummiparinsa kanssa. Lopuksi saatiin munkkeja ja mehua. Opettajat vielä muistuttivat, että kesällä on hyvää aikaa lukemiselle.

Pohdintoja

Lukeminen on vuorovaikutuksellinen prosessi. Tekstin merkitys rakentuu lukijan ja tekstin välisenä vuorovaikutuksena lukukokemuksen kautta. (Laine 2018; Leino ym., 2017.) Lukuvuoden aikana tämä vuorovaikutuksellinen prosessi toteutui jokaisena kummituntina.

Lukukummitunneilla oli paljon tilanteita, joissa oppilaiden piti heittäytyä mielikuvituksen vietäväksi. Heittäytymistä helpotti vieressä oleva kummi. Yhdessä solmittu satusopimus auttoi eläytymään tekstiin ja kohoamaan konkretian yläpuolelle.

Kummitunneilla luettiin paljon ääneen. Lukijoina olivat oppilaat, opiskelijat ja opettajat. Kuunteluun eläytymisen on todettu lisäävän empatiakykyä.

Monesti lapset haluavat, että heille luetaan, vaikka he osaisivat jo lukea. Syynä tähän voi olla läheisyyden kokemuksen kaipaus tai pelko sitä vaille jäämisestä. Useasti lapset eivät osaa ilmaista tällaista tarvetta, tai se jää epämääräiseksi ilmapiiriin liittyväksi asiaksi. (Laine 2018.) Lukukummitunneilla lapset olivat kiinnostuneita kuuntelemaan satuja ja kertomuksia, vaikka enemmistö osasi itse lukea.

Oppilaat harjoittelivat usealla tunnilla argumentointitaitoja. Sanavaraston kasvaessa vuorovaikutus ryhmässä ja oman kummiparin kanssa kasvoi. Onnistumisen kokemukset yhteistoiminnallisissa tilanteissa vahvistivat oppilaan itsetuntoa. Erityisesti tämä oli havaittavissa S2-oppilailla. Lukukummitoiminta tarjosi runsaasti vuorovaikutustilanteita, joiden avulla oppilaiden sosiaalisemotionaalinen kompetenssi kehittyi.

Kiireettömät ja rauhalliset lukutilanteet kummin kanssa rohkaisivat oppilaita ääneen lukemiseen ja luetusta keskusteluun. Oppilaat arvostivat lukemiselle annettua aikaa. Koulumme monikulttuuriset oppilaat saivat tilaisuuden esitellä omaa äidinkieltään ja lukea omalla äidinkielellään. Lukutilanteet olivat esimerkkejä siitä, miten eri kielten opiskelu kannattaa, ja tämä motivoi kaikkia oppilaita.

Oppilaiden lukijaidentiteetti muotoutui ja vahvistui myönteisistä lukutilanteista. Hyvä lukutilanne on turvallinen, hyväksyvä, kiireetön, rentouttava ja tapahtuu miellyttävässä ympäristössä hyvässä seurassa. Lukuhetki on jokaiselle yksilöllinen valinta, ja joku nauttii aina myös yksin lukemisesta.

Lukupiknikillä omenapuiden alla kaikki ensiluokkalaiset osasivat lukea, joten voitiin vaihtaa rooleja kummiparien kesken. Seuraavassa kokeilussa aiomme sitten jakaa oppilaille enemmän vastuuta ja roolia jo toiminnan suunnitteluvaiheessa.

Lähteet

Aerila, J.-A. & Kauppinen, M. 2019. Sytytä lukukipinä. Pedagogisia keinoja lukuinnon herättelyyn. Jyväskylä: PS-kustannus. Frölander-Ulf, L. 2016. Minä, Muru ja metsä. Porvoo: S&S. Bookwell Oy.

Hakalin, M. & Kivimäki, N. 2019. Innostuin koulussa luetuista kirjoista” – Viikin normaalikoulun äidinkielen ja kirjallisuuden opettajien hanke nuorten lukuharrastuksen lisäämiseksi. Virke 2/2019, 30–33.

Heikkilä-Halttunen, P. 2015. Lue lapselle! Opas lasten kirjallisuuskasvatukseen. Lastenkirjainstituutin julkaisuja 33. Jyväskylä: Atena.

Herkman, J. & Vainikka, E. 2012. Uudet lukemisyhteisöt, uudet lukutavat. Journalismin, viestinnän ja median tutkimuskeskus. Tampereen yliopisto.

Hintikka, J. 2016. Tunnetaitojen opettaminen Aggression portaat – opetusohjelman avulla. Kielikukko 3, 12–19.

Hyypä, M.T. 2018. Kirjastokortti pidentää ikää. Mitä tiede on saanut selville kaunokirjallisuuden lukemisen vaikutuksista? Parnasso 3, 16–19.

Jokimies J. 2016. Mihin mielikuvitusta tarvitaan lukiopetuksessa. Näkökulmia suomen kielen ja kirjallisuuden oppiaineeseen. Kielikukko 3, 37–40.

Juuso, H., Kielenen, M., Kuure, L. & Lindh, A. (toim.) 2010. Koulun kehittämisen haaste. Näkökulmia harjoittelukouluissa tapahtuvaan tutkimukseen. Dialogeja 13. Oulun yliopiston opetuksen kehittämissyksikön julkaisuja.

Laine, T. 2018. Lukeminen - yksityinen vai yhteisöllinen tapahtuma? Kasvatus & Aika 12./2, 21 – 35. <https://journal.fi/kasvatusjaaika/article/view/74128>. Viitattu 29.8.2019.

Leino, K. & Nissinen, K. & Puhakka, E. & Rautapuro, J. 2017. Lukutaito luodaan yhdessä. Kansainvälinen lasten lukutaitotutkimus (PIRLS 2016). Koulutuksen tutkimuskeskus: Jyväskylä.

Leino, K., Nissinen, K., Puhakka, E. & Rautapuro, J. 2017. Lukutaito luodaan yhdessä. PIRLS 2016. Kansainvälinen lasten lukutaitotutkimus. Jyväskylä. Koulutuksen tutkimuskeskus. <https://ktl.jyu.fi/fi/julkaisut/julkaisuluettelo-1/julkaisujen-sivut/2017/PIRLS%202016%20RAPORTTI.pdf>. Viitattu 29.8.2019.

MLL:n kummioppilastoiminta. <https://www.mll.fi/ammattilaisille/kouluille-ja-oppilaitoksille/kummioppilastoiminta>. Viitattu 20.8.2018.

Martikainen, T. 2010. Opettajuuteen ohjaaminen – ohjaajat, ohjauspyrkimykset ja koulutustarve. Teoksessa Juuso, H., Kielinen, M., Kuure, L. & Lindh, A. (toim.) 2010. Koulun kehittämisen haaste. Näkökulmia harjoittelukouluissa tapahtuvaan tutkimukseen. Dialogeja 13. Oulun yliopiston opetuksen kehittämissyksikön julkaisuja, 25–37.

Niinikivi, L. & Hämäläinen, T. 2019. Ateljee-koulutus 5.8.2019.

Niinistö, E-M. & Aerila, J-A. 2018. Tavoitteena lukemisen riemu. Teoksessa Heino, T., Kokkonen, O., Uskali, T., Urmson, K. & Niinistö, E-M. Rauman normaalikoulu – oiva opinahjo. Katsaus vuosiin 1997–2018. Rauman normaalikoulu. Turun yliopisto.

POPS 2014. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet. Opetushallitus. Helsinki: Opetushallitus.

Strandén, T. & Kaartinen, V. 2016. ”Lapsella on oikeus tulla kutsutuksi tarinoiden ja lorujen ihmemaahan!” Kirsti Kurosen haastattelu. Kielikukka 4, 43–45.

Suomi toisena kielenä ja kirjallisuus. Opetushallitus. <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/suomi-toisena-kielena-opetus>. Viitattu 25.8.2019.

Kiitämme seuraavia opetusharjoittelijoita Ytimessä-kummitunneista:

Susanna Lehtelä

Juulia Mäki-Paavola

Reetta-Maria Mäkitalo

Julia Ollonqvist

Adele Pentti

Satu Savimäki